

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ КОЈУ ПРИЧИНИ ДОМАЋА ЖИВОТИЊА

„Туженик је са коњском запрегом дошао у варошицу. Кола која су била натоварена — зауставно је на пијаци, коњима скинуо предње запрежјаке и оглаве и положио им детелину, а он сео неколико метара далеко од коња. У једном тренутку прошао је један авион у ниском лету. Од страховите буке мотора коњи су се поплашили и појурили са колима ка центру варошице. Тужилац је био украј пута којим су коњи јурили и хтео је да их заустави, па је махнуо својим капутом на коње. Они су се још више поплашили, те је десни коњ налетео на тужиоца, прегазио га и тешко повредио.“

Оштећени се тужбом обратио суду и тражио да му тужени (власник коња) накнади штету. Окружни суд је као првостепени суд оштећеном до судио 20.000 динара на име трошкова лечења и 10.000 динара на име изгубљене зараде.

Врховни суд НР Србије је, међутим, преиначио пресуду окружног суда одбивши тужбени захтев са овим образложењем:

„Првостепени суд је погрешно правно оценио спорну ствар. У овом случају не долази у обзир принцип објективне одговорности за накнаду штете јер коњи туженика по својој природи нису такве ствари које самим постојањем или употребом повећавају опасност за околину. Према томе, долази у обзир за накнаду штете само кривица туженика као власника поплашених коња. По правним правилима грађанског права власник животиње одговара за штету коју његова животиња неком причиња само у случају ако су власник — или лице коме је власник животињу поверио — ову надражили, у штету натерали или пренебрегли њено чување и њен надзор. Ако се за ова лица не може доказати кривица овакве врсте, онда се сматра да је оштећење случајно наступило, те у тим случајевима власник уопште не одговара за причињену штету. Одговорност власника искључена је и у оним случајевима ако је штета — нанета од животиње — последица више силе или је проузрокована кривицом самог оштећеника.

„У овом случају нема никакве кривице до туженика, јер он ниједног момента није напуштао коње, већ је био у њиховој непосредној близини, те су коњи били стално под његовим надзором. Није спорна ни чињеница да су коњи иначе питоми и да њима рукују и деца. До удеса не би ни дошло да авион није ниско надлетео град и коње својом буком поплашио, што туженик није могао да предвиди или спречи. Према томе, Врховни суд налази да је штета настала услед више силе. Сем тога из утврђених чињеница излази да је осакаћење тужиоца проузроковано не само услед више силе већ и искључивом кривицом тужиоца, јер је он истрчао необазриво пред преплашене коње, бацио на њих свој капут и још више их поплашио.“

(Пресуда Врховног суда НР Србије, Гж. 1505/56 од 8 јула 1956. Збирка судских одлука, књига I, свеска 2, одлука број 377, Београд, 1956.).

У вези са овим правним случајем нарочито се постављају три питања: питање природе одговорности за штету коју причини домаћа животиња; питање искључења одговорности за штету због више силе; и, питање правне заштите морално-социјалних обавеза (дужности). Особито значајно је ово последње питање, јер се оно тиче става социјалистичког права према обавезама (дужностима) које човек врши, иако на њихово вршење није правно обавезан, као друштвено биће на основу своје друштвене свести.

1. — *Природа одговорности за штету коју причини домаћа животиња.* Питање природе одговорности за штету коју причини коњ уклапа се у питање природе одговорности за штету коју причини домаћа животиња уопште.

По мишљењу Врховног суда НР Србије, које је изражено у образложењу пресуде поводом штете настале у наведеном случају од коња, „[...] не долази у обзир принцип објективне одговорности за накнаду штете јер коњи туженика по својој природи нису такве ствари које самим постојањем или употребом повећавају опасност за околину [...] По правним правилима грађанског права власник животиње одговара за штету коју његова животиња неком причини само у случају ако су власник — или лице коме је власник животињу поверио — ову надражили, у штету натрали или пренебрегли њено чување и њен надзор. Ако се за ова лица не може доказати кривица овакве врсте, онда се сматра да је оштећење случајно наступило, те у тим случајевима власник уопште не одговара за причињену штету.“

Дакле, по мишљењу Врховног суда НР Србије, које има начелан карактер, одговорност власника за штету коју причини домаћа животиња, а следствено томе и коњ, заснива се на кривици власника, тј. представља субјективну одговорност власника и то било да је за штету од животиње он крив, било да је криво лице коме је он животињу поверио (1); у оба случаја сматра се да је власник крив и терет доказивања лежи на оштећеном.

У упоредном законодавству и правној теорији не постоји истовестност у погледу решења питања накнаде штете коју проузрокује домаћа животиња, као ни у погледу основа (правне природе) одговорности за ову штету.

(1) Др. Владимир Недељковић (О накнади штете коју почини животиња, „Правни живот“, бр. 3—4, 1959, с. 47) друкчије је схватио изражену мисао Врховног суда НР Србије у наведеној пресуди о одговорности за штету коју причини животиња, наиме, да „за штету нанету од коња одговара сопственик или лице коме су коњи поверени, ако је штета настала његовом кривицом тако што је занемарио чување и потребан надзор над животињом“. Чини нам се да из стилизације одлуке Врховног суда НР Србије овакав закључак не произилази. Наиме, Суд се није изјаснио о могућности да лице коме је власник животињу поверио одговара за штету по основу сопствене кривице, што несумњиво у праву уопште постоји, већ о могућности да власник одговара за штету по основу сопствене кривице иако је за наступање штете непосредно криво лице коме је он животињу поверио.

По француском праву, чл. 1385 *Code civil-a*:

„Власник животиње, или онај који се њоме служи, за време док је у његовој употреби, оговоран је за штету коју је животиња проузроковала, било да је била у његовој власти, било да је залутала или побегла.“

Сагласно духу и општим одредбама *Code civil-a*, по којима се грађанска одговорност оснива на кривици коју оштећено лице мора да докаже ако жели да оствари право на накнаду штете, судска пракса и правна теорија су првобитно овај члан, као и још неке друге, везивале за субјективну грађанску одговорност, с тим што се одговорност за штету од животиње оснивала на претпостављеној кривици власника или корисника животиње (2); сходно томе, оштећени није био дужан да доказује кривицу ових лица, већ су она, ако су хтела да се ослободе одговорности, морала доказати да до њих нема кривице у вези са штетом коју је проузроковала животиња. Крајем XIX века, са наглом појавом и умножавањем опасних ствари као последице брзог индустриског развитка, члан 1385 који говори о одговорности за штету од животиње и став 1 члана 1384 који говори о одговорности за штету од ствари, у судској пракси и правној теорији добијају ново тумачење, наиме, релативна (оборива) претпоставка о кривици власника или корисника животиње односно опасне ствари трансформише се у апсолутну (необориву) претпоставку о њиховој кривици. Овим путем се временом дошло до објективне одговорности власника и корисника животиње и опасне ствари уопште, која је у француској правној теорији позната под именом *теорија ризика*. Сагласно томе, одговорност за штету коју причини животиња данас се по француском праву не оснива на кривици (субјективној одговорности), већ на проузроковању штете опасном ствари, тј. објективној одговорности (видети Marcel Planiol: *Traité élémentaire de droit civil*, t. II, Paris, 1949, p. 360—381; Henri et Léon Mazeaud: *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, t. II, Paris, 1934, p. 46—93).

По аустриском праву одговорност за штету коју причини животиња оснива се на кривици (субјективна одговорност). Првобитни текст § 1320 о томе каже:

„Ако је кога оштетила каква животиња; одговара за то онај, који је животињу на то натерао, надражио или занемарио чувати је. Ако се кривица такве восте не може доказати против било кога лица; држи се да је оштећење случајно“ (3).

(2) Под корисником животиње или лицем које се њоме служи не сматра се лице у служби власника животиње. За штету коју животиња учини трећем лицу за време док се налази код лица које је у служби власника одговара увек власник животиње по правилима о одговорности за другога. У овом погледу у француској правној теорији и судској пракси није било колебања.

(3) За штету насталу натеривањем или надраживањем животиње одговарало је лице које ова акта изврши и коме се она могу уписати у кривицу, а то је могло бити било које лице: власник животиње, чувар животиње, корисник животиње, држалац (детентор) животиње, случајни пролазник, итд. За штету насталу занемаривањем чувања животиње одговарало је лице које је дужно да животињу чува. На оштећеном је лежала обавеза да означи лице

Новелом од 1916 године § 1320 је измењен, али основ одговорности је остао исти: одговорност за штету коју причини животиња оснива се на кривници одговорног лица:

„Ако је кога оштетила животиња, одговоран је за то онај који је животињу на то натерао, надражио или занемарио чувати је. Онај који држи животињу одговоран је, ако не докаже, да се старао за потребно чување или старање“ (4).

Ипак, између старог и новог § 1320 постоји разлика. По старом § 1320 одговорност за штету од домаће животиње оснива се на кривници одговорног лица коју оштећени, ако жели да оствари право на накнаду штете, мора доказати. По новом § 1320, други став (друга реченица), одговорност за штету оснива се на претпостављеној кривници држаоца животиње, док је први став идентичан са првим ставом старог § 1320. Претпоставка о кривници држаоца животиње је релативна, тј. држалац може доказивати „да се старао за потребно чување или старање“ животиње и, успе ли у томе, неће бити одговоран за штету, али терет доказивања, као што се види лежи на њему.

Српски грађански законик одговорност за штету коју причини животиња такође оснива на кривници одговорног лица коју оштећени мора да докаже ако хоће да оствари право на накнаду штете. § 815 о томе каже:

„Удари ли каква животиња на човека или на добро чије, те штету нанесе, онда је онај под одговором, који је такву животињу натерао, или надражио или је сачувати пренебрегао.“

Решење је, као што се види, идентично са решењем које садржи први став (прва реченица) § 1320 Аустриског грађанског законика.

И Општи имовински законик за Црну Гору одговорност за штету од животиње оснива на кривници, али на претпостављеној кривници одговорног лица. Он чини одговорним власника животиње или лице коме је животиња била поверена, али им омогућава обарање претпоставке о кривници и тиме ослобођење од одговорности за штету. Члан 582 поменутог Законика каже:

„Насрне ли на кога туђ во, коњ, итд., те га повриједи или му оштети животињу или друге ствари, одговараће за то власник животиње која је насрнула или онај коме је ова повјерена била, осим ако би доказао да он, ни злом намјером ни немаром, није никако крив штети. Претпоставља се да није крив, кад животиња није до тада имала навике изненада да насрће (во да бode, коњ да бије, итд.).“

које сматра одговорним за чување животиње и да докаже да је оно ову своју дужност занемарило, тј. да докаже његову кривницу у вези с чувањем животиње. У вези с тим поставило се питање које је то лице: власник животиње, чувар животиње, држалац (детентор) животиње по било ком основу? У пракси је оштетни захтев скоро редовно управљан против власника животиње.

(4) Под држаоцем животиње, о коме говори други став (друга реченица) § 1320, аустријска правна теорија сматра лице које у своје име одлучује о чувању и надзиравању животиње, а то може бити: власник животиње кад се он непосредно о њој стара, чувар животиње, корисник животиње или друго лице у улози држаоца (детентора) животиње (видети: Dr. Armin Ehrenzweig: System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, Zweite Auflage, Zweiter Band, Wien, 1928, S. 673).

Осим претпоставке о кривици власника или лица коме је животиња поверена, члан 582 (последњи став, тј. последња реченица) садржи и претпоставку о непостојању кривице код ових лица за штету коју у одређеном случају некоме причини животиња.

За анализу правне природе одговорности за штету коју причини домаћа животиња у немачком праву од значаја су § 833 и § 834 Немачког грађанског законика.

§ 833: „Ако животиња убије неког човека или повреди здравље неког човека или оштети неку ствар, ко животињу држи обавезан је, да повређеноме накнади штету која отуда произилази. Обавеза на накнаду не наступа, ако је штету проузроковала домаћа животиња, која је намењена да служи позиву, делатности за зараду или издржавање држаоца животиње, па је или држалац при надзору животиње био пажљив, колико се то у саобраћају захтева, или би штета била произашла и при свој тој пажњи“ (5).

§ 834: „Ко за онога који држи животињу уговором преузме надзор над животињом, одговоран је за штету коју животиња трећем причини на начин означен у § 833. Одговорност не наступа ако при надзору обрати пажњу која се у саобраћају тражи или кад би штета била произашла и при тој пажњи.“

По наведеним одредбама Немачког грађанског законика одговорност за штету коју причини животиња у принципу не почива на кривици држаоца животиње, већ на створеном ризику (опасности) коју претставља животиња као опасна ствар; она је објективна одговорност, тј. одговорност без кривице. Други став § 833 и § 834 претставља изузетак од овог општег правила и по њему одговорност почива на претпостављеној кривици држаоца одређене врсте домаће животиње, коју он може обарати и ослободити се одговорности ако докаже да је „при надзору животиње био пажљив, колико се то у саобраћају захтева или би штета била произашла и при свој тој пажњи“ (више о одговорности за штету од животиње у немачком праву видети Ennecerus—Kipp—Wolff: *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts*, Zweiter Band: *Recht der Schuldverhältnisse*, Marburg, 1932, S. 822).

По швајцарском праву, чл. 56, ст. 1 и 2. Закона о облигацијама:

„За штету коју је проузроковала животиња одговара држалац животиње, ако не докаже, да је чувању и надзору обратио сву пажњу коју су околности налагале, или да би штета наступила и поред те пажње.

„Остаје му право на накнаду, ако је животињу надражио ко други или животиња неког другог лица.“

У швајцарском праву одговорност за штету коју причини животиња, сходно члану 56 Закона о облигацијама, почива на претпостављеној кривици држаоца животиње (видети: Virgile Rossel: *Manuel du droit fédéral des*

(5) Под држаоцем животиње не сматра се њен власник нити лице које животињу непосредно или у своје име држи, већ лице које стварно употребљава животињу, које се о њој не стара привремено, већ за дуже време, као: плододуживалац или закупац; у такво лице не сматра се: чувар, одбор за изложбу животиња и слично лице.

obligations, tome I, Lausanne—Genève, 1920, p. 110; René Demogue: *Traité des obligations en général*, tome V, Paris, 1925, p. 268, 280—283) (6). Судска пракса, а с њом је углавном сагласна и правна теорија, захтева од држаоца животиње посебну пажњу у погледу чувања животиње, а не ону која је у саобраћају уобичајена; према томе, за ослобођење од одговорности није довољно ако је држалац животиње њеном чувању поклонио уобичајену пажњу. С бзиром да суд у сваком конкретном случају расправља о пажњи коју је држалац требало да има при чувању животиње, могуће је одговорност држаоца животиње пооштрили, чиме се швајцарски судови и користе. На тај начин, у швајцарском праву животиње се третирају као ствари које стварају повећану опасност за околину, а одговорност за штету коју праве, иако почива на претпостављеној кривици, објективизирана је, јер се установљена претпоставка стварно тешко може оборити.

По Грађанском законик у РСФСР члан 404:

„Лица и предузећа, чија је делатност везана са повећаном опасношћу за околину, као што су: железнице, трамвај, фабричко-индустријска предузећа, трговци запаљивим материјалом, држаоци дивљих животиња, лица која подижу зграде или друга постројења, и т. сл., одговарају за штету коју проузрокује извор повећане опасности, ако не докажу да је штета настала услед више силе или услед умишљаја или грубе непажње самог оштећеног.“

Овим чланом Грађанског законика РСФСР може се обухватити и одговорност за штету од домаћих животиња под условом да се оне оквалификују као извор повећане опасности за околину, тј. као опасне ствари. По упуству Народног комесаријата правде УССР, коње и рогату марву треба сматрати као извор повећане опасности и одговорност за штету од њих третирају као објективну одговорност у смислу члана 404 (7). Такво становиште наишло је на критику совјетске правне теорије (видети Агарков — Генкин: *Совјетско грађанско право*, књ. I, Београд, 1948, с. 442). Међутим има совјетских правних писаца који допуштају да и домаће животиње, или бар неке од њих (на пример: још неприпитомљене и подивљале домаће животиње) буду оквалификоване као извор повећане опасности и да штета од њих буде накнађена по правилима о објективној одговорности (видети Б. С. Антимонов: *Грађанскаја одговорност за вред, причинениј источником повишеној опасности*, Москва, 1952, с. 59—62). Практика совјетских судова непосредно се не изјашњава о могућности или немогућности накнаде штете коју причини домаћа животиња по правилима о објективној одговорности. Случајеве потре (штете) причињене од стоке усевима, судови регулишу на основу члана 403 Грађанског законика, обезујући власника стоке да штету накнади на основу његове претпостављене кривице коју он може обарати и доказивати да за штету није крив и тиме се ослободити обавезе накнаде штете. Из овог факта многи совјетски правни писци изводе закљу-

(6) Под држаоцем животиње сматра се лице које од њеног држања извлачи одређену економску корист, а то може бити: власник животиње, купац, плододивљалац или друго слично лице.

(7) По Агаркову—Генкину наведено упутство донето је 11 новембра 1933, а по Антимонову 11 новембра 1937 (видети њихова наведена дела).

чак да и друге видове штете од домаће животиње треба регулисати сходно пракси у вези с потром, тј. на основу правила о претпостављеној кривници власника стоке. Ово мишљење међу совјетским правницима за сада преовлађује.

По Грађанском законнику Републике Чехословачке од 1950, одговорност за штету од домаће животиње почива на претпостављеној кривници одгајивача животиње. О томе, као и о одговорности за штету од ствари уопште, § 350 каже:

„За штету коју је проузроковала ствар (§ 23) одговара лице чија је ствар или коме она служи, осим ако се потребном пажњом бринуло о њеном чувању или надзору над њом.

„Тако за штету коју је проузроковала животиња одговара њен одгајивач, а за штету проузроковану рушењем, падом ствари или ослобођењем природне снаге, корисник зграде или власник стана.“

(Више о одговорности за штету од домаће животиње у чехословачком праву видети Stefan Luby: *Prevenca a zodpovednost v občinskom prave*, књига I, Братислава, 1958, с. 632).

У пољском праву преовлађује схватање да одговорност за штету од домаће животиње треба регулисати правилима о објективној одговорности. Ово мишљење је дошло до изражаја у оба нацрта пољског грађанског законика: у нацрту од 1953 у члану 742 и у нацрту од 1955 у члану 737 (видети Stefan Luby: н.д., 633).

Из изложеног види се да у законодавствима и правној теорији нема јединственог становишта о природи одговорности за штету коју причини домаћа животиња. У неким правима ова одговорност оснива се на кривници (претпостављеној или коју треба доказати) одговорног лица, тј. третира се као субјективна одговорност, а у неким опет ова се одговорност оснива на створеном ризику, тј. третира се као објективна одговорност. Међутим, неспорна је чињеница да судска пракса и правна теорија неких земаља у којима се одговорност за штету коју причини домаћа животиња оснива на кривници, ову одговорност трансформишу или су је већ трансформисали у објективну одговорност на више или мање отворен начин. Известан број земаља је, међутим, одговорност за штету коју причини домаћа животиња недвосмислено оквалификовао као објективну одговорност.

С обзиром да нека права одговорност за штету коју причини домаћа животиња оснивају на кривници одговорног лица (на претпостављеној кривници или кривници коју треба доказати) и да у правној теорији има схватања која бране оваква решења, није без интереса питање: је су ли домаће животиње такве ствари да одговорност за штету коју оне причине треба оквалификовати као објективну одговорност? Мислимо да јесу.

Домаће животиње су ствари у чијем је постојању садржана могућност доношења штете имовинским и другим добрима субјеката права. Као жива бића оне се крећу и храну узимају саме, тако да увек постоји могућност да некемe причине штету. Многе од њих поседују велику снагу и чине покрете појединим деловима тела који претстављају сталну опасност за околину (на пример: коњи, рогата марва). Неке од њих су по природи зле

или их човек одгаја да буду такве (на пример: пас), а неке могу да имају опасне навике (на пример: коњ да уједа или удара ногама, говече или ован да боду роговима, свиња да уједа, петао да се туче са петловима), тако да постоји стална опасност да некога повреди или другу штету нанесу. Неке домаће животиње у посебним околностима манифестују одлике које претстављају опасност за околину (на пример: кокош која је изгледала пилиће, болесна стока). Најзад, маколико биле питоме, домаће животиње су у основи ћудљиве, тако да је њихово понашање обично човеку унапред непознато. Због свих ових разлога, а они су чини нам се довољно убедљиви, одговорност за штету коју причини домаћа животиња треба оквалитиковати као објективну одговорност. Уосталом, још је римско право одговорност за штету од домаће животиње третирао као одговорност без кривице, тј. као објективну одговорност. Овакво решење олакшава положај оштећеног, јер му, с обзиром да не мора да доказује кривицу одговорног лица, омогућава да лакше оствари своје право на накнаду штете. Оштећени, разуме се, увек има право да лице одговорно за штету гони по основу кривице, дакле, по правилима о субјективној одговорности, али с обзиром да кривицу није увек лако доказати или да се у неким случајевима не може било коме приписати, треба му, кроз објективну одговорност, дати још једну могућност накнаде штете коју причини домаћа животиња. Наш нацрт закона о накнади штете од 1956 управо се изјашњава у том смислу:

Члан 74:

„За штету коју проузрокује животиња одговоран је сопственик било да је животиња код њега било да је залутала или побегла.

Сопственик животиње одговара не само за штету коју је животиња проузроковала трећим лицима, него и за штету коју је животиња проузроковала лицима у његовој служби којима је поверено да се старају о животињи или да раде са њом.

„Сопственик одговорара за штету коју је уплашена или узнемирена животиња проузроковала лицу које је драговољно покушало да је ухвати или задржи.

„Сопственик се ослобађа одговорности ако докаже да је штета настала услед више силе, или услед кривице трећег лица, или услед кривице оштећеног.“

О увођењу објективне одговорности у наше право за штету од домаћих животиња изјашњава се и наш најновији нацрт закона о накнади штете од 1960 који у члану 31 каже да као опасне ствари треба сматрати и животиње.

На основу изложеног може се закључити да права и схватања која одговорност за штету од домаће животиње оснивају на кривици (било претпостављеној, било коју треба доказати) одговорног лица, тј. третирају је као субјективну одговорност, не одговарају карактеру ствари какве су домаће животиње. Отуда одредбе Српског и Аустриског грађанског законика, које одговорност за штету од домаће животиње оснивају искључиво на кривици, не пружају довољну заштиту оштећеном лицу, јер му често могу ускратити могућност остварења права на накнаду штете. Оне се као правна правила у смислу закона о неважности правних прописа донетих

пре 6 априла 1941 и за време непријатељске окупације, који је донет 1946, могу употребити кад оштећени тражи накнаду по основу кривице штетника. Међутим, поред правила о одговорности за штету од домаће животиње по основу кривице, наша судска пракса требало би да стане на становиште да се накнада штете коју причини домаћа животиња може остварити и по правилима о објективној одговорности и на тај начин омогући ефикасну заштиту оштећеном лицу. Сходно томе, схватање Врховног суда НР Србије да се одговорност за штету од домаће животиње искључиво оснива на кривици одговорног лица коју треба доказати, не би се могло прихвати као правилно. Ако одговорност за штету од домаће животиње у крајњем случају треба да се оснива на кривици, онда треба да се оснива на претпостављеној кривици одговорног лица (за то има довољно основа у нашим предратним правним правилима), изузев случаја када оштећени одговорност одговорног лица оснива на чисто субјективној одговорности.

2. — *Искључење одговорности за штету због више силе.* У случају који је предмет разматрања, настала штета је, по мишљењу Врховног суда НР Србије, последица више силе под којом Суд сматра ниско надлетање варошице од стране авиона и његову буку услед чега су се коњи поплашили. Постојање више силе је, као што је познато, разлог за искључење сваке одговорности за штету: и оне која почива на кривици и оне која почива на створеној опасности за околину опасним стварима (од овог правила има изузетака и они се утврђују законом или уговором). Међутим, кад је реч о опасним стварима, онај који поседује опасне ствари дужан је да се према њима односи са посебном пажњом. У овом случају власник коња није им покљонио ту пажњу, мада је био у њиховој непосредној близини, јер је коње, да би их нахранио, само делимично испрегао и то у варошици на пијаци (!), уместо да их потпуно испрегне и увеле у шталу или бар чврсто веже за какав непокретан предмет (дрво, стуб и сл.) на месту погодном за храњење коња без опасности за околну. С обзиром да се налазио у варошици, морао је да рачуна са градском буком (сиренама аутомобила, буком њихових мотора и другом буком), саобраћајем који град има и могућношћу да се коњи поплаше и узнемире, јер су коњи, ма колико били питоми, у основи чудљиве животиње чије је понашање увек неизвесно. Отуда се ниско летење и бука авиона не могу у овом случају сматрати вишом силом. Са становишта права извесна околност, ма каква она била, није сама по себи виша сила, већ само уколико у одређеном случају објективно онемогућава неком лицу избегавање штете. То, међутим, у овој правној ствари није случај. За власника коња, чак и ако би се његова одговорност оснивала на кривици, не би се могло рећи да није крив за штету коју су у овом случају проузроковали коњи.

3. — *Правна заштита морално-социјалних обавеза (дужности).* У овом правном случају оштећени је могао да избегне оштећење да се пасивно односио према коњима туженога који су поплашени са колима јурнали ка

центру варошице. Међутим, он је, приметивши да коњи јуре ка центру варошице, покушао да их заустави и од њих био оштећен. Тај његов гест Врховни суд НР Србије оцењује овако: „Сем тога из утврђених чињеница излази да је осакаћење тужиоца проузроковано не само услед више силе, већ и искључивом кривицом тужиоца (подвукао Ж. Ђ.), јер је он истрчао необазриво пред преплашене коње, бацно на њих свој капут и још више их поплашио.“ Оваквим резонавањем Врховни суд скоро каже: ко је оштећенога терао да истрчава пред поплашене коње, а кад је то већ учинио, онда је сам крив за штету која му је нанета.

Из чињеница које одлука садржи види се да је оштећени пред поплашене коње истрчао с намером да их заустави. Поплашени коњи који јуре ка центру варошице претстављају велику опасност за околину, јер могу некога озледити, убити или друге штетне последице нанети. Грађанин који се прихвати да отклони могућу несрећу или спречи могућу штету сбуздавањем извора опасности уствари врши једну од својих морално-социјалних обавеза — тзв. грађанских дужности, како се ове обавезе често називају.

На вршење морално-социјалних дужности човек није правно обавезан. Када би то био, онда би ове обавезе биле правне, а не морално-социјалне. Отуда је њихово вршење препуштено нахођењу чланова друштва. Међутим, понашање чланова друштва је, између осталог, условљено њиховом личном и друштвеном свешћу, васпитањем и моралом. Сходно томе, вршење или не вршење морално-социјалних обавеза зависи од степена развијености тих елемената код човека. Као друштвено биће човек треба да негује осећање солидарности са другим људима и спремност на вршење морално-социјалних обавеза. С друге стране, заједница треба да потстиче своје чланове на вршење ових обавеза и да их у том духу васпитава.

Вршење морално-социјалних обавеза значи добровољно жртвовање и често је скопчано са опасностима. Предузимајући вршење једне морално-социјалне обавезе, вршилац се излаже могућности наступања по себи извесних, каткад трајних и крајње неповољних последица (на пример: штете, озледе, осакаћења, чак смрти). Поставља се питање: треба ли друштво да пружи правну заштиту таквом свом члану санкционисањем одређене морално-социјалне обавезе и да му (или њему блиским лицима) бар донекле ублажи штетне последице које је помажући другоме задобио? Мислимо да треба. Притом не треба постављати као услов опрезност или неки сличан услов, као што то чини Врховни суд НР Србије у овом правном случају, већ треба испитати намеру лица које се жртвује и излаже опасности. Опрезност није чинилац који квалификује један гест као морално-социјалан, а код неких видова жртвовања она је *a priori* искључена, јер ју хитност поступка који намеће опасност искључује (на пример: спасавање детета испред веза који непосредно наилази, спасавање болесника из пожара који је захватио целу зграду). У случају који је предмет разматрања очигледна је намера оштећеног да истрчавањем пред поплашене коње и чињењем онога што му је могуће, ове заустави. С обзиром да је из тог покушаја за њега произашла штета, требало му је пружити правну заштиту досуђивањем одговарајуће накнаде, уместо такођећи анатемисања његовог поступка.

Питање правне заштите морално-социјалних обавеза заслужује да буде посебно и исцрпније третирано него што је то могуће у раду ове крсте. Међутим, већ сада је могуће сматрати да друштво које почива на солидарности његових чланова, на њиховој узајамној помоћи и сарадњи и другим пласменитим принципима — као што је то случај са социјалистичким друштвом, мора да има битно друкчији став по питању правне заштите морално-социјалних обавеза од друштава која почивају на индивидуализму и начелима која индивидуализам потхрањују. Социјалистички морал, начела живота социјалистичког друштва и ступањ свести социјалистичког грађанина налажу вршење морално-социјалних обавеза. Социјалистичко право треба да буде на висини ових социјалистичких вредности. Оно ће то, између осталог бити и пружањем правне заштите при вршењу морално-социјалних обавеза. Тиме ће да потстиче чланове социјалистичког друштва на вршење ових обавеза и допринеће неговању и учвршћењу социјалистичког морала, социјалистичке свести и социјалистичког васпитања људи.

Др. Живомир Ђорђевић

ПРИМЕНА ПРОПИСА ЧЛ. 316 ЗАКОНА О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

— Поводом пресуде Рев. бр. 1069/58 од 2 јуна 1959 *Правни живот*, 9—10/59 —

Резиме правног схватања првостепеног суда јесте: тужила ће по пресуди којом се изриче алтернативна обавеза туженог да врати одређене количине пољопривредних производа или да плати њихову вредност у новцу, у поступку извршења тражити предају ових количина. За случај да се производи не нађу уопште или делимично, тек онда долази у обзир обавеза туженог да плати противвредност у новцу.

У конкретном случају утврђено је да су тужила и тужени, обрађујући заједнички земљиште, произвели извесну количину пшенице, кукуруза у зрну, пасуља и сена и да тужили по основу тог рада припада по $\frac{1}{5}$ односних пољопривредних производа (за које је неспорно да се налазе код туженика), те је туженик правилно пресудом обавезан да означени део преда тужили. Није, међутим, требало извођењем доказа вештачењем утврђивати њихову противвредност у новцу (цену) ради одређивања алтернативне туженикове обавезе (односно алтернативног овлашћења које се у пракси у великом броју случајева погрешно формулише као његова алтернативна обавеза), јер је такво поступање првостепеног суда у супротности са прописом чл. 316 закона о парничном поступку. По том пропису, ако је тужилац вољан да уместо тражених ствари прими новчани износ, онда висину тог износа он одређује, а од воље туженика зависи да ли ће извршити спорну, утужену обавезу или ће платити одређени новчани износ (чл. 316 у вези чл. 39, ст. 1, и 174, ст. 2, закона о парничном поступку).